

trojstvo realnosti raščinjava i deformira, onda pjesniku još ostaje samo mogućnost da pjesmu živi kao igru intelekta, da njome oponira, da je koristi kao ubojno sredstvo protiv svih činilaca koji osporavaju prirodu umjetničkog čina, pa čak i protiv poezije koja nije bila sposobna za takav heretički podvig. Vešović je u svojoj zbirci zbilja »u vječnom procesu sa svijetom« (M. Begić), jer ga ne prihvata idilično, pastoralno i površno, već traži za njegovim grotesknim, nehumanim, apсурdним i paradoksalnim vidovima. Vešovićeve poezije je razvijen dijalog sa svijetom, neka vrsta poetskog traktata, u kojem se intelektualno, razborito raspravlja o čovjeku. Stoga je njegova leksika, mjestimično, bitno esejistička. Vešović je angažirao vlastiti intelekt koji se ironički zadubljuje u suštine. I umjesto da traži za cjelinom koja bi pružila kakvo-takvo uporište i dala »pravac usred užasavajućih sila prirode i društva« (S. Langer), Vešović svoj nemir, strah i tjeskobu projicira u tkivo pjesme kao u jedinu moguću stvarnost, jer je to postalo, ako ne posve razložno, a ono ipak oblik izbora u kojem je sigurnije utočiti se. Otuda u njegovoj poeziji mnogo šokantnih izraza koji iznenađuju, preneražavaju, zaprepašćuju i zanose svojom neobičnošću.

Međutim, Vešović i po cijenu narušavanja harmonije, alogičnim spregovima postiže kako foniju primjerenu predmetu pjesme. Na taj način se uspostavlja potreban nivo komunikativnosti, jer mu pjesma postaje budna svijest koja samu sebe dijalektički promišlja. U tom smislu, obavlja se destrukcija i samog jezika kao medija, pa otuda nastaje disonantan ton. Stoga pjesnik doživljava svijet ne samo kao vremensko-prostornu kategoriju, nego kao sublimaciju beskrajja i privida. Takva vizija bitno je sadržana u zbirci. Ilustracije radi potrebno je navesti nekoliko stihova: »Zelen se kaos kriješ u mačjim zjenicama« (*Zeljan ljudskih pogleda*); »Ne zna se krici gde počinju, šapati gde prestaju« (*Metni šahovsku tablu*); »Oči naše naslućuju / siluetu pokojne Cjeline« (*Vaganje, mjerenje*); »Dockan je / jer već se pari Beskraj s Besmisлом (*U matnoj mreži*). Navedeni stihovi ukazuju na tragičnost Vešovićeve osjećanja svijeta. Ali, to nije za njega pomodni manir, nego opredjeljenje čiji se aspekti dramatično razvijaju i potvrđuju u zbirci. Pjesnik satirički, buntarski prkosno raskida manire, formule, kanone, dogme i principe, postavljajući se negatorski prema svemu što okiva talenat i umjetničku slobodu. I uistinu, *otpor, prkos i negacija* bitne su konstitutivne crte Vešovićeve poetike. Takve osobenosti u najvećoj su mjeri ispoljene u pjesmi *Na jehovu se pjesnik izdure* koja je umnogome izvorište pjesnikova stava prema duhovnosti:

Lakše bih podnio vučje nepce
žečiju usnu il grbu
no um načinjen po uzoru
na žalosnicu vrbu!

Vešović svoju poetiku zasniva na osnovama budnog, fleksibilnog uma, ali u logiku unosi sama-

nutost, strahujući da mu je mašta uska i da je nedovoljno ironičan.

Po senzibilitetu i po odnosu prema svijetu, Vešović je, djelimično, srodan simbolistima. On mično, srodan simbolistima. On nastoji da opvrgne svekoliku zbilju i da bistvovanju nametne svoj koncept. Ipak, taj poetski koncept je više utemeljen na ironizaciji trezvene logike, nego na prepletu sugestija, simbola i sinestezija. Međutim, Vešović svoje »sadržaje ne želi primati već ih želi stvarati sam« (H. Friedrich). U pjesmi *Čuda se zbivaju još samo šetačima* pjesnik vispreno daje transpoziciju naizgled efemernih činjenica, ali preko živopisnih slika problematizira pitanje čovjekove nesposobnosti da se čudi. Nekadašnji smisao za čuđenje, koji je bio čak izvor filosofiranja, Vešović pretače u okvire svakodnevnice, oduzimajući mu tako dignitet univerzalne ustoličenosti. Rezimirajući svoja estetička shvatanja, on u pjesmi *Na trideseti rođendan* otkriva još neke elemente poetike: »I najpunija je ona pesma koja je u svojim slikama / vile s ispljuvcima pomešala.« Pjesnik se zalaže za dijalektičko sprezanje estetičkih elemenata s onima koji ne spadaju u domen estetike. Po njegovu mišljenju, samo takvo usaglašavanje može biti relevantno za savremenu poeziju. Time on uveliko odstupa od mišljenja Bogdana Popovića koji je isticao da pjesma mora biti »cela lepa«. Zapravo, Vešović u *Osmatračnici* pokazuje da se pjesma ne smije svoditi pod lupu estetičkih normi, jer je po prirodi fluidna i teško odredljiva, a mora biti nadahnut odgovor na goruća pitanja vremena, osmatračnica s koje se proteže buntarski vid sublimirane i vrele intelektualne znatiželje, ironičan i intenzivan priziv idealiteta.

U tom pogledu, njegova poezija je moderna, složena i slojevita, jer oličava punu mjeru umjetničkog tragalaštva.

»OSNOVI NAUKE O DRUŠTVU«
Grupa autora, »Rad«, Beograd 1976.

Piše: Dr Živojin Nikolić

U savremenim uslovima razvoja novih društvenih odnosa i naše samoupravne prakse, a naročito u ostvarivanju načela novog Ustava i Zakona o udruženom radu, od bitnog su značaja marksističko, odnosno naučno tumačenje, vrednovanje, menjanje i pravilno dijalektičko usmeravanje određenih društvenih po-

java i procesa. Otuda marksistička sociologija stalno dobija sve više u značaju, a njena teorijska i praktična primena u izučavanju fenomena našeg društva jedan od uslova i podsticaja progressa u oblasti razvoja novih humanih odnosa.

Pojava ove knjige višestruko je značajna. Posvećena sociološkim studijama naših eminentnih marksita, teoretičara i praktičara u osmišljavanju naše samoupravne prakse i njihovom delovanju u njoj, ova knjiga dolazi u trenutku koji označava sve veći »prodor« i primenu marksizma u svim oblastima nauke i prakse u nas. Ova knjiga neposredno daje novi doprinos za dalji naučni rad u oblasti naše savremene sociologije.

Knjiga predstavlja zbornik radova četrnaest autora, naših poznatih akademika, profesora, sociologa, politikologa, odnosno naučnika. Sve teme su date u jedinstvu i dijalektičkoj povezanosti. Tematski, one se dopunjuju i čine da knjiga predstavlja bogatu sadržajnu celinu, što je jedan od njenih osnovnih kvaliteta.

U uvodnom delu su studije dr *Miroslava Pečulića* posvećene pretečama i klasičnim građanskim sociološkim teorijama. Naročito su studiozno obrađena Kointova, Spenserova i Frojdova teorija. Autor je neposredno ukazao da »sociološka misao ima duhu i bogatu predistoniđu, ali sociologija, kao konstituisana nauka, i sociološke teorije, kao celovita objašnjenja društva, kratkog su veka«. Svestrano je obrađena pojava marksističke sociološke teorije i metoda, a autor nedvosmisleno ukazuje da je to jedna bitno nova opšta teorija koja je sva ranija nenaučna i jednostrana saznanja o društvu »uzdigla do stepena celovitog naučnog objašnjenja strukture i zakonitosti razvika društva«. U pitanju je pojava marksističke sociološke nauke. U ovom delu posebno treba istaći studije koje se odnose na marksističku sociološku teoriju i metod, zatim na novo marksističko shvatanje čoveka i društva. Ove studije dr *Pečulić* završava veoma sadržajnom dijalektičkom analizom savremenog kapitalizma i ukazuje na stvaranje socijalizma, odnosno komunizma, tamo gde je rad kolektivan, zasnovan na društvenoj svojini i samoupravljanju, čime se ostvaruje i ukidanje sveukupnog otuđenja.

Drugi deo ove značajne knjige posvećen je danas suštinskim sociološkim temama, od kojih su mnoge, pre svega, osnove za razumevanje naše samoupravne prakse, socioloških pojava i kretanja u njoj, te za razumevanje određenih društvenih zbivanja u

svetu. Prostor ne dopušta da se u vidu šire studije govori ovom prilikom o svim sadržajima ove knjige, ali ćemo istaći samo neka njena bitna mesta.

Predmet marksističke teorije o društvu, Marksovo shvatanje prirode, čoveka i društva, Marksovu teoriju alienacije »osnovu za razumevanje odnosa između čoveka i čoveka« veoma originalno je obradio dr *Vladimir Milanović*, istakavši da »marksizam nije samo opšta, apstraktna teorija, nego jedinstvena celina svih istorijskih posebnih oblika ljudskog saznanja i revolucionarne prakse«. Marksizam zato mora biti shvaćen kao delo klasika, ali i kao delo onih koji ga danas primenjuju.

Poseban deo ove knjige odnosi se na osnovne pojmove o društvenoj proizvodnji. Njegov autor dr *Miladin Korać* polazi od razmatranja proizvodnje kao uslova opstanka ljudskog društva. Završni rad ovog autora odnosi se na *društvenu reprodukciju* i njene osnovne zakonitosti, čime je naučno objašnjena ova danas veoma značajna oblast nauke i naše samoupravne prakse.

U jedinstvu i logičkoj vezi s ovim temama su i radovi dr *Milana Milutinovića*, pod zajedničkim naslovom *Društvena osnova i nadgradnja*. U suštini, ovde nalazimo svestrana i argumentovana marksistička naučna objašnjenja pitanja društvene osnove, nadgradnje i njihovog uzajamnog odnosa.

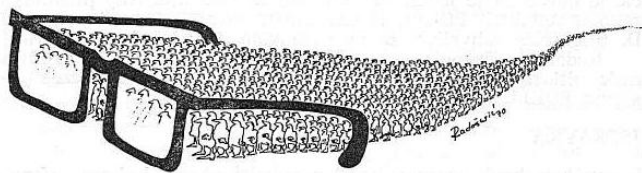
U radovima dr *Vladimira Raškovića* veoma su obrazložene i marksistički zasnovane odredbe i analize složenih društvenih pojmova — *klase, klasni odnosi i klasna borba* o kojoj su prvi naučni teorijom dali Marks i Engels. Dr Rašković posebno pažnju posvećuje Lenjinovim mislima o klasama, klasnim odnosima i samoj definiciji pojma klasa, koja je postala klasična. Ovo poglavje je, takođe, od posebne aktuelnosti danas, kada dublje osmišljavamo žive sadržaje ovih pojmova, ne samo u okviru sociološke nauke, već i drugih koje se bave njihovim proučavanjem i povezivanjem sa stvarnim odnosima u savremenom društvu, pre svega našem, koje u Marksovom smislu vrši oslobodjenje radničke klase putem oslobodjenja rada.

Oglede o *socijalnoj stratifikaciji* dao je dr *Predrag Radenković* veoma tačnim analizama određujući osnovna obeležja, kriterijume i atribute statifikacije, s posebnim osvrtima na stratifikaciju u našem društvu. Autor je naročito istakao suštinu marksističke kritike teorije društvene stratifikacije.

Radovi dr *Mihajla Popovića* imaju za predmet proučavanja *istorijsko kretanje društva i socijalnu pokretljivost*. Od posebne naučne vrednosti je autorovo razmatranje društvene pokretljivosti u socijalizmu.

Dr *Cvetko Kostić* je svoje studije posvetio *seljačkom i agrarnom pitanju*, s posebnim osvrtom na temu *Marksizam i selo*, čime je dao značajan prilog savremenoj sociologiji sela.

Dr *Najdan Pašić* zastupljen je s više veoma aktuelnih pri-

loga po zajedničkim naslovom *Političko-pravna nadgradnja država*. Markističkom analizom ovih pitanja autor je istakao istorijski uslove nastanka države, prirodu države i njene protivrecnosti, odnos države i društva itd. završivši ovo poglavlje objašnjenjem nužnosti odumiranja države i stvaranja socijalističke demokratije. To ove radove čini posebnom celinom knjige.

Dr Radimir Lukić je svojim priložima veoma sažeto, jasno i neposredno odredio najpre *pojma političke stranke*, zatim *organizaciju, ideologiju, stranački sistem, stranke i klase, njihovu društvenu ulogu i budućnost* koja se završava njihovim odumiranjem, jer su i one proizvod određenih društvenih odnosa.

O pojmu i osnovnim elementima kulture govore prilozi dr *Ratka Božovića*, a među njima se posebno ističe prilog o marksiističkom shvatanju kulture.

Dr Vuko Pavićević daje marksiističku analizu i tumačenje *osnovnih oblika društvene svesti*. Treba naročito istaći rad o *pojmu osobnosti čoveka kao stvaralačkog bića*.

Radovi dr Vladimira Milanova razmatraju probleme *socijalizacije ličnosti*. Naročito je značajno razmatranje problema identifikacije.

O *naciji i nacionalnom pitanju* zastupljeni su veoma studiozni radovi dr Ilije Stanojčića. Aktualnost radova ovoga autora danas je veoma izražena. Dva rada imaju u tom smislu ipak primat, a to su rad *Marksiističko-lenjinistička teorija nacionalnog pitanja* i posebno rad *Rešenje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji*.

Autor s pravom neposredno ukazuje na suštinsku misao Marksa i Engelsa u ovoj oblasti, ističući da su oni (klasični marksizma) suvek u konkretnim istorijskim zbivanjima isticali princip samoopredeljenja kao kriterijum rešavanja nacionalnog pitanja nacionalno porobljenih naroda... Pri tome se posebno ukazuje i na Lenjinov doprinos i ističe da on označava samo »dalju i dublju odredbu pojma prava nacije na samoopredeljenje...«

U studijama dr Stanojčića naročito je značajno mesto u kome autor zaključuje »da osnova uspešnog rešenja nacionalnog pitanja naših naroda leži u specifičnosti postojanja društvenog samoupravljanja...« Ono »dovodi do integracije ljudi kroz njihovo sve veće izjednačavanje u društvu«. Ova mesta daju posebnu vrednost studijama.

Dr Radoslav Ratković razmatrao je problem *pokretačkih snaga društvenog razvika*, a posebno marksiističko shvatanje ove oblasti. Od izuzetne vrednosti su i njegovi radovi o *društvenoj revoluciji i njenim oblicima*.

Značajne radove o ovoj izuzetnoj knjizi naše marksiističke sociološke literature, odnosno nauke, dali su dr *Miroslav Pečulić* i dr *Najdan Pešić*.

Ovi radovi odnose se na »goruce«, suštinske i, možda, epohalne teme same marksiističke nauke, a to su teme o *promenama u strukturi jugoslovenskog socijalističkog društva*, koje se

pokazuje kao »istorijski smisao u perspektiva« oslobodjenje čoveka i njegovog rada.

Ova izvršna i neophodna knjiga za svaki filozofski i naučni rad, za učenje, studije i delovanje u ovoj oblasti marksizma i samoupravljanja, zaslužuje u punom smislu reči jednu posebnu studiju. Bogatstvo njenog sadržaja, raznovrsnost i sistematičnost tema, marksiistička obrada i njihovo dalje produblivanje, zasnovano pre svega na našoj samourpavnoj praksi, predstavlja izuzetan doprinos našoj sociološkoj misli i, u isti mah, razvoju naše samoupravne prakse.

Ova knjiga potvrđuje da udruženi, kolektivni naučni rad može dati i takve celovite ideje, shvatanja, naučne analize i sinteze koje sociološku nauku bogate i usmeravaju na svestranje i trajnije izučavanje i menjanje stvarnosti, poput Marksovih naučnih i revolucionarnih pouka i istina.

SVETO I PROFANO

Piše: Zora Stojanović

»Sve definicije, koje su do danas postavljene o religioznom fenomenu, imaju jednu zajedničku crtu: svaka od njih, na svoj način, suprotstavlja *sveto* i religiozni život, *profanom* i svetovnom životu«, veli Mirča Eliade¹ na početku svoje knjige *Traité d'histoire des religions*. Naizgled, ništa jednostavnije ni jasnije od ovoga. No, krenemo li samo korak dalje u nameni da razgraničimo područje *svetoga* od područja *profanoga*, prinuđeni smo da se vajkamo kao sveti Avgustin povodom pojma vremena: »Ako me niko ne pita šta je to vreme, ja znam; ali, ako me neko upita, i ja ushetm da mu objasnim, onda više ne znam« (Con., XI, 14). Ne zato što bismo mi danas bili manje osetljivi za fenomen svetoga (mada ima i toga), već što je dijalektički odnos *svetog* i *profanog* oduvek pleo složenu mrežu, čije je niti teško slediti, delom zbog morfološke razuđenosti, delom zbog različitih planova ispoljavanja. Sâm pojam religioznosti, pri tom, mora da izgubi znatno od svoje krutosti i, suprotno našoj laičkoj predstavi, da se odvoji od ideje o bogu, svodeći se na naš lični stav. Reč je, naime, o različitim modalitetima svetoga, koji variraju ne samo od jedne civilizacije do druge, i od jednog naroda do drugog, no i od

jednog društvenog sloja do drugog, pa i od jedne individue do druge. Modernom, civilizovanom stanovniku starog kontinenta, svikom da pojam religioznosti vezuje za judeo-hrišćansku tradiciju, teško je zamisliti da *sveto* ne mora nužno da bude predstavljeno u liku boga, već da može biti izraženo bilo preko nekog kamena, drveta, predela, bilo nekom veličinom koja, svojom neizmernošću — poput Neba uliva osećaj pobožnosti; ili, čak, nekim metafizičkim simbolom — drvo života itd. Uglavnom, veli Mirča Eliade, nema nijednog predmeta koji nas okružuje, a koji ne bi bio podložan da postane *hijerofanija*, tj. da u jednom trenutku ispolji prisustvo *svetoga*. Proces sakralizacije prostora koji nas okružuje, od istorijskih i političkih do psiholoških, ali zadatak istoričara religija, kako ga poima Eliade, ne iscrpljuje se njihovim utvrđivanjem i opisivanjem. Naprotiv, tek se tu otvara ključni problem, problem *značenja* obredne hijerofanije. To na metodološkom planu znači prelaz od opisivanja i analize ka sintezi, a »put ka sintezi prolazi kroz hermeneutiku« (Nostalgie des origines, str. 128).

Za nauku kakva je istorija religija ili mitologija, koja ima posla bilo s davno nestalim civilizacijama, bilo s onima koje su strane našem poimanju vrednosti, ovaj stav označava krupan zahtev. Pre svega, on podrazumeva odbacivanje svakog naučnog ili kulturnog dogmatizma i prilaz svakoj religioznoj činjenici — makar se ona nalazi u okviru jedne hipercivilizacije, ili u okviru nekog ne-istorijskog kulturnog poretka — s jednakom spremnošću da se ispita mehanizam njenog delovanja u okviru celine kojoj pripada. To, možda, ne laska našem plitkom i lakomislenom uverenju u nadmoćnost tehničke civilizacije i teško nam je da priznamo kako duhovni svet jednog primitivnog *homo religiosusa* ne ustupa pred našim, niti po složenosti, niti po koherentnosti.

Ova tekovina moderne nauke o religiji dragocenija je danas, jer čitav niz naroda, koji su doskora živeli van istorije, ulaze u nju na delotvoran način. Političari, i uopšte oni koji se brinu o sadašnjosti i budućnosti ljudskog roda, vele da naša civilizacija ulazi u »planetarnu fazu«. Tim pre oni koji se, poput Eliadea, zalažu za suočavanje međusobno stranih kultura i njihov stvaralački dijalog, izgleda da izražavaju nasušnu potrebu na-

šeg vremena. U tom smislu se, možda, čitava naša epoha može označiti kao jedna opsežna hermeneutika, kao smeli napor ka reinterpretaciji celokupnog kulturnog nasleđa, što bi, u slučaju srećnog ishoda, moglo da označi fundiranje novog humanizma.

Mimo ovih globalnih okvira u koje je moguće situirati opšti napor ka *Umwertung aller Werte*, bilo bi zanimljivo postaviti pitanje kakav je u svemu tome položaj zajednice (i pojedinca u njoj) koja sebe smatra radikalno sekularizovanom? Očigledno je da u takvom jednom društvu religioznost više ne postoji u opšte prepoznatljivom vidu, no je li to dovoljno da zaključimo kako je ona potpuno razorena i uništena? Nije li ona samo obezvređena i prerusena u nešto drugo i nije li Glok (Glock) u pravu kada ukazuje na više njenih dimenzija: obrednu, »iskustvenu«, ideološku... Ma šta mi mislili o našoj tehničkoj i sekularizovanoj civilizaciji, veliki Koks (Cox), »ona ima svoje idole. Naročito novac i seks poseduju privlačnost koja daleko nadmašuje sve ono što bi se racionalno od njih moglo očekivati: oko njih se stvaraju novi mitovi« (H. Cox, *The Secular City*, 1965). Ista, prastara mitsko-religiozna shema prepoznatljiva je i u kultu ličnosti, koja se izgrađuje oko junaka takozvane »estradne« umetnosti ili političara: pijetet s kojim se »mase« odnose prema njima neretko prelazi u pobožnost, gubeći svoju racionalnu dimenziju. Religioznost je ovde izgubila svoju spekulativnu funkciju, ali, izopačena, ona se utkala duboko u društveni dinamizam i tim pre izgleda tačna Dirkenova prognoza iz 1912. godine, prema kojoj je religija »nešto većno, što je predodređeno da nadživi sve posebne simbole u koje se religioznost naizmenično zadržava«.

NAPOMENE:

* (Povodom našeg prevoda studije M. Eliadea, *Le sacré et le profane*, koji uskoro izlazi u izdanju »Zamka kulture« u Vrnjačkoj Banji).

¹ Profesor Mirča ELIADE, šef Katedre za istoriju religija na Univerzitetu u Čikagu, rođen je 1907. godine u Bukureštu. Studirao je filozofiju u Bukureštu i Kalkuti (Indija), nakon čega je izvesno vreme radio kao atašea za kulturu pri rumunskim ambasadama u Londonu i Lisabonu. Posle rata držao je predavanja na mnogim evropskim univerzitetima. Od 1957. godine nalazi se na Univerzitetu u Čikagu, gde pored nastave aktivnosti, s još dvojicom kolega, izdaje časopis *History of Religions: an International Journal for Comparative Historical Studies*.

Svojim naučnim opusom — gde su obuhvaćene studije koje idu u više pravaca: istorija religija, šamanizam, joga, uporedna mitologija — stekao je ugled jednog od najvećih današnjih autoriteta na tom području. U nizu knjiga koje je do danas objavio, ističu se: *Traité d'histoire des religions* (Rasprava o istoriji religija); *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (Šamanizam i arhaijske tehnike ekstaze); *Le Yoga. Immortalité et Liberté* (Joga. Besmrtnost i sloboda); *Le Mythe de l'éternel retour*. (Mit o večnom povratku). U toku je publikovanje njegovog opsežnog dela *Histoire des croyances et des idées religieuses* (Istorija religioznih ideja i verovanja) u tri toma, od kojih se prvi tom, pod naslovom *De l'âge de la pierre aux mystères d'Eleusis* (Od kamenog doba do eleusinskih misterija) već pojavio, dok se ostala dva (*De Gauthama Bouddha au triomphe du Christianisme* (Od Muhamed Bude do pobeđe hrišćanstva); *De Mohamed aux théologies athéistes contemporaines* (Od Muhameda do savremenih ateističkih teologija) nalaze u štampi.

SAOPŠTENJE REDAKCIJE

Dosadašnji član uredništva časopisa POLJA Dragi Bugarčić prestao je zaključno sa majskim brojem da učestvuje u uredivanju Časopisa. U pismu koje je poslao savetu POLJA, Bugarčić je naveo da je jedan od osnovnih razloga njegovog prestanka rada u redakciji POLJA, prezauzetost. Savet je usvojio ostavku D. Bugarčića zahvalivši se na njegovom dosadašnjem radu.

Redakcija časopisa smatra da ostavkom Dragog Bugarčića neće biti prekinut njegov pozitivni interes za unapređenje časopisa POLJA.

ISPRAVKA

U prošlom broju našega lista, u rubrici »Nove knjige«, tehničkom omaškom je potpisan autor Zoran Stojanović, umesto Zora Stojanović. Izvinjavamo se autoru i čitaocima.